

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІЗНАННЯ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Грицевич В.С. – к.г.н., доцент, gvsmg@ukr.net

Львівський національний університет імені Івана Франка,

З точки зору діяльнісного підходу людство загалом займається пізнанням навколишнього світу. Діяльність вченого полягає в науковому пізнанні світу. Якщо цю діяльність розглянути ще конкретніше для фахівця з географії суспільства, то можна сказати, що він займається суспільно-географічним пізнанням світу. Отже, йдучи від загального до конкретного, ми приходимо до такої важливої категорії як "*суспільно-географічне пізнання світу*".

Існуючий сьогодні досвід показує, що наукове (зокрема суспільно-географічне) пізнання дійсності передбачає її розгляд в аспектах кількох головних категорій [1], серед яких ми виділимо три: мінливість, організованість та функціональність. Покажемо їхню суть.

Мінливість – це категорія, що позначає здатність дійсності до різноманітності свого прояву.

Організованість – це категорія, що позначає здатність дійсності перебувати у зв'язках із собою.

Функціональність – це категорія, що позначає здатність дійсності до саморуху і виконання певної ролі в процесі своєї діяльності.

На основі цих категорій формуються такі характеристики дійсності, як зміна, організація і функція.

Зміна – це спосіб буття дійсності, що виявляється у її власній нетотожності.

Організація – це спосіб композиції дійсності з її складових частин.

Функція – це роль, яку виконує дійсність (або її частина).

Сьогодні відомі три форми мінливості: *простір, час, соціум*. Мінливість у просторі називають розташуванням, локалізацією, розміщенням, мінливість у часі - рухом, зміною, трансформацією і т.д., мінливість у соціумі – це диференціація суспільних оцінок, усвідомлення, освоєння, суспільна стратифікація, суспільний поділ праці, суспільні шкали оцінювання явищ.

На сьогодні відомі такі три форми організованості дійсності як система, мережа та хмара.

Система передбачає наявність вертикальної організованості від системи в цілому через підсистеми до окремих елементів. Ця вертикальна організованість має як структурний, так і функціональний характер. У зв'язку з вертикальною ієрархією в системі формується ядро, що виконує специфічні системні керуючі функції.

Мережа передбачає наявність горизонтальної (неієрархічної) організованості. Вона проявляється через горизонтальні зв'язки між елементами. Елементи мережі можуть характеризуватися функціональною різноманітністю і тому в ній можлива горизонтальна самоорганізація, виникнення кластерних утворень.

Хмара (поняття дуже нове і ще недостатньо розроблене) передбачає наявність віртуальної організованості в кіберпросторі.

Ми будемо розрізняти поняття “геопросторова організація” і “знання про геопросторову організацію”, тому детальніше розглянемо, що таке дані, інформація та знання.

Дані розуміємо, як значення ознак (сукупності ознак) досліджуваного об'єкта. Дані можуть мати різний тип (числовий, текстовий, логічний, графічний і т.д.), а також, незалежно від типу, вони можуть бути скалярними, векторними, матричними і т.д.

Відповідно *геодані* – це значення ознак (сукупності ознак) досліджуваного геопросторового об'єкта. Геодані можуть відображати геопросторову локалізацію об'єкта, його якісні та кількісні характеристики.

Інформація – це висловлювання (сукупність висловлювань) про дані. Висловлювання розуміємо так, як прийнято в математичній логіці, тобто воно може мати форму предикату – функції, яка приймає логічні значення.

Геоінформація – це висловлювання (сукупність висловлювань) про геодані. Тому геоінформація може бути картографічною та атрибутивною. Геодані та геоінформація використовують у географічних інформаційних системах (ГІС).

Знання розуміємо, як висловлювання (сукупність висловлювань) про інформацію. Отже, знання, як висловлювання про висловлювання, є якісно новою субстанцією. Знання використовують в експертних системах (ЕС). Інформація і знання з'являються в результаті взаємодії суб'єкта і об'єкта дослідження.

Геознання – це висловлювання (сукупність висловлювань) про геоінформацію. У формалізованій формі вони фігурують у географічних експертних системах. У неформалізованій формі геознання є результатом географічних досліджень, а також предметом вивчення в освітніх закладах.

Подивимось на “геопросторову організацію суспільства” з поняттєво-термінологічних позицій. Цей термін очевидно складається з трьох частин, тому визначимо кожен з них.

Геопросторовість – це ознака, яка вказує на належність до геопростору. Під геопростором розуміємо двовимірну сферичну оболонку Землі. За своїм складом геопростір є сукупністю геомісць, які перебувають у топологічних та метричних відношеннях.

Організація – це спосіб композиції дійсності з її складових частин.

Суспільство – це сукупність людей, об'єднаних певною спільністю і розглядуваних з геосферних позицій.

На основі цих трьох складових, розглядаючи їх як родові терміни першого порядку, можна утворити два похідних (видових) терміни другого порядку: “геопросторова організація” і “організація суспільства”, а також один похідний (видовий) термін другого порядку “геопросторова організація суспільства”. Визначимо кожен з них.

Геопросторова організація – це спосіб геопросторової композиції дійсності з її геопросторових частин.

Організація суспільства – це спосіб композиції суспільства з його складових частин.

Геопросторова організація суспільства – це спосіб геопросторової композиції суспільства з його геопросторових складових частин.

За проф. О.Шаблієм [3] геопросторова (територіальна) організація це:

- взаєморозташування об'єктів у двовимірному просторі земної поверхні;
- геопросторові зв'язки між розташованими у межах земної поверхні об'єктами;
- територіальні суспільні утворення (формування, поєднання, системи, структури);
- функціонування територіальних утворень.

Це дає підстави вважати, що геопросторова організація суспільства має такі чотири аспекти: геопозиційність, геореляційність, геоінтегрованість та геофункціональність.

Геопозиційність відображає геопросторову мінливість геопросторово організованої дійсності.

Геореляційність та *геоінтегрованість* відображають геопросторову організованість дійсності.

Геофункціональність відображає геопросторову функціональність геопросторово організованої дійсності.

Відповідно до цього, знання про геопросторову організацію включають такі чотири компоненти:

- інформацію про геопозиційність,
- знання про геореляційність,
- знання про геоінтегрованість,
- інформацію про геофункціональність.

У зв'язку з вищесказаним, хочу висловити *гіпотезу* [2], що для стаціонарного суспільно-географічного комплексу (СГК) функціональна мінливість його території є наслідком і причиною геопросторової організації цього СГК.

Література.

1. Грицевич В.С. Головні категорії та поняття суспільно-географічного пізнання дійсності / В. Грицевич // Часопис соціально-економічної географії, №9(2). - Харків, 2010. - С.19-24.
2. Грицевич В.С. Деякі аспекти суспільно-географічного дослідження постіндустріального суспільства / В.С.Грицевич // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Регіон-2012: Стратегія оптимального розвитку". –Харків: РВВ Харківського національного ун-ту ім. В.Н.Каразіна, 2012. –С.23-25.
3. Шаблій О.І. Основи суспільної географії / О.І.Шаблій – Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка. – Львів, 2011. – 296 с.